ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

[Prof. Dr. Muhammet Nur DOĞAN Armağan Sayısı]

E-ISSN: 2651-3013

VOLUME/CİLT:2

ISSUE/SAYI: 1

FEBRUARY/ŞUBAT 2019

http://dergipark.gov.tr/estad

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

İMTİYAZ SAHİBİ VE EDİTÖR

İlyas KAYAOKAY

ÖZEL SAYI EDİTÖRÜ

Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK (İstinye Üniversitesi)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Âdem CEYHAN (Celal Bayar Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK (İstinye Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet KARTAL (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali YILDIRIM (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Çetin DERDİYOK (Çukurova Üniversitesi)

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR (Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL (Amasya Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhammet Nur DOĞAN (Arel Üniversitesi)

Prof. Dr. Yavuz BAYRAM (On Dokuz Mayıs Üniversitesi)

Grafik- Tasarım

İlyas KAYAOKAY

Yazışma Adresleri

estad@mynet.com / kayaokay_2323@hotmail.com

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Âdem CEYHAN (Celal Bayar Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK (İstinye Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet KARTAL (Osmangazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Çetin DERDİYOK (Çukurova Üniversitesi)

Prof. Dr. Hakan TAŞ (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR (Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Hanife Dilek BATİSLAM (Çukurova Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK (Hacı Bayram Veli Üni.)

Prof. Dr. İsrafil BABACAN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Kaplan ÜSTÜNER (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ (Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Prof. Dr. Yavuz BAYRAM (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Üniversitesi)

Doç. Dr. Atilla BATUR (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih BAŞPINAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Doç. Dr. Gülçin TANRIBUYURDU (Kocaeli Üniversitesi)

Doç. Dr. Hacı İbrahim DEMİRKAZIK (Bilecik Üniversitesi)

Doç. Dr. Hasan KAYA (Namık Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. İsmail AVCI (Balıkesir Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Celal VARIŞOĞLU (Gaziosmanpaşa Üni.)

Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR (Kocaeli Üniversitesi)

Doç. Dr. Melek KAHRAMAN DİKMEN (S. Demirel Üniversitesi)

Doç. Dr. Murat Ali KARAVELİOĞLU (Iğdır Üniversitesi)

Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Osman ÜNLÜ (Celal Bayar Üniversitesi)

Doç. Dr. Ozan YILMAZ (Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Ramazan EKİNCİ (Celal Bayar Üniversitesi)

Doç. Dr. Suat DONUK (Celal Bayar Üniversitesi)

Doç. Dr. Şevkiye KAZAN NAS (Akdeniz Üniversitesi)

Doç. Dr. Vildan SERDAROĞLU COŞKUN (Sakarya Üni.)

Doç. Dr. Yakup POYRAZ (K. Sütçü İmam Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ERKAL (Anadolu Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Asu ERSOY (Celal Bayar Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih KOYUNCU (Ahi Evran Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih SONA (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Hasan KAPLAN (Mustafa Kemal Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Kadir GÜLER (Dumlupınar Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Osman KUFACI (Sinop Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Talip ÇUKURLU (Siirt Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Tuba ONAT ÇAKIROĞLU (Osmangazi Üni.)

Dr. Öğr. Üyesi Volkan KARAGÖZLÜ (Hacı Bektaş Veli Üni.)

Dr. Şebnem Şerife ÖRDEK (Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Dr. Sagıp ATLI (Celal Bayar Üniversitesi)

Dr. Salih UÇAK (Milli Eğitim Bakanlığı)

Öğr. Gör. Dr. Hasan YILMAZ (Celal Bayar Üniversitesi)

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

(Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN Armağan Sayısı)

İÇİNDEKİLER

JENERİK

EDİTÖRDEN

ÖZEL SAYI EDİTÖRÜNDEN

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK
PROF. DR. MUHAMMET NUR DOĞAN'IN HAYATI VE ESERLERİ **1-46**

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR
PROF. DR. MUHAMMET NUR DOĞAN HOCAM İÇİN **47-49**

Prof. Dr. Lokman TURAN
PROF. DR. MUHAMMET NUR DOĞAN HOCA İÇİN **50-53**

Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa Tahir ÖZTÜRK
BİR EDÎB-İ BÎ-MÜDÂNÎ: PROF. DR. MUHAMMET NUR DOĞAN **54-56**

Yüksek Lisans Öğr. Ahmet GÜNDÜZ
ESKİ TÜRK EDEBİYATININ ULU ÇINARI PROF. DR. MUHAMMET NUR DOĞAN İLE RÖPORTAJ **57-66**

Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE
FUZÛLÎ-EMRÎ: "DÂMEN" ÖLÇEĞİYLE İKİ SAHANIN PANORAMASI İKİ ŞAİRİN SOSYAL KONUMU VE ÜSLÛBU/ FUZÛLÎ-EMRÎ: PANORAMA OF TWO AREA AND TWO POEM'S SOCİAL PERFECT BY SUSPECT OF "DAMEN" **67-102**

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK
İKİ YÜZ YIL ÖNCE BAĞDAT'TA MİLLET VE DİL MAHŞERİ VAHDETİ/ TWO HUNDRED YEARS AGO IN BAGHDAD NATION AND LANGUAGE THE APOCALYPSE UNION **103-108**

Prof. Dr. İsrafil BABACAN
FERHENG-İ ISTILÂHÂT-I NÜCÛMÎ VE DİVAN ŞİİRİ ARAŞTIRMALARI AÇISINDAN ÖNEMİ/ FERHENG-I ISTILAHAT-I NÜCÛMÎ AND IT'S IMPORTANCE FOR DIVAN POETRY RESEARCHS **109-124**

Prof. Dr. Ahmet KARTAL
TÜRKİSTAN'DAN YANSIMALAR/ REFLECTIONS FROM TURKISTAN **125-156**

Doç. Dr. Şevkiye KAZAN NAS
SON DEVİR DİVAN ŞAİRLERİNDEN BİR BEYEFENDİ: TÂHİR SELÂM BEY/ A GENTLEMAN FROM LAST ERA OF DİWAN POETS: MR. TÂHİR SELÂM **157-181**

Doç. Dr. Ahmet İÇLİ
ZÜLFÎ VE ŞİİRLERİ / ZULFÎ AND HIS POEMS **182-204**

Doç. Dr. Murat Ali KARAVELİOĞLU
16. YÜZYIL BİLGİN VE ŞAİRLERİNDEN FEVRÎ'NİN AHLÂK-I MEHMED PAŞA ADLI ESERİ ÜZERİNE/ ABOUT FEVRİ'S AHLAK-I MEHMED PASHA FROM 16th CENTURY SCIENTISTS AND POEMS **205-214**

Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin AYÇİÇEĞİ
KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE KUŞ KONDURMAK DEYİMİNİN ANLAM ÇERÇEVESİ / MEANİNG OF THE IDİOM KUŞ KONDURMAK İN CLASSİCAL TURKİSH POETRY **215-232**

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ramazan SÜER
BEZCİZÂDE MEHMED MUHYÎ EFENDİ'NİN GAZELLERİNE EK/ THE ADDITION TO BEZCIZÂDE MEHMED MUHYÎ EFENDI'S GHAZALS **233-249**

Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan ULUDAĞ
LÂMİ'Î ÇELEBİ'NİN SALÂMÂN U ABSÂL MESNEVÎSİNDE AKTARILAN DEĞERLER / VALUES TRANSFERRED IN LÂMİ'Î ÇELEBİ'S SALAMAN AND ABSAL MAHTNAWI **250-278**

Dr. Öğr. Üyesi Hasan KAPLAN
MISRAYI ARUZA UYDURAN BİR ŞAİR: ZÎVER VE ŞİİRLERİNDE ARUZ TASARRUFLARI/ A POET WHO MATCHES VERSE TO PROSODY: ZÎVER AND ARUZ CHOICES IN HIS POETRY **279-311**

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ÇELİK
ÂLEMİN VE ÂDEMİN DÖRT SÜTUNU: GARÎB-NÂME'DE ANÂSIR-I ERBAA/ THE FOUR COLUMNS OF THE WORLD AND ADAM: FOUR ELEMENTS IN GARÎB-NÂME **312-339**

Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞIGVA
BİYOGRAFİ YAZMA AÇISINDAN LATÎFÎ VE İBNÜ'L-EMİN MAHMUD KEMAL İNAL ÜZERİNE BİR MUKAYESE/ A COMPARISON ON LATIFI AND IBNUL EMIN MAHMUD KEMAL INAL IN TERMS OF WRITING BIOGRAPHIES **340-352**

Dr. Öğr. Üyesi Talip ÇUKURLU
KLASİK OSMANLI ŞİİRİNDE GÜLÜN BÜLBÜL VE DİĞER HAYVANLARLA İLİŞKİSİ/ RELATİON OF ROSE NİGHTİNGALE AND OTHER ANİMALS IN CLASSICAL OTTOMAN POETRY **353-376**

Dr. Öğr. Üyesi Osman KUFACI
COĞRAFYANIN BÂKÎ DİVANI'NA AKSİ: ÜLKE VE BÖLGE ADLARI/ THE REFLECTİON OF GEOGRAPHY İNTO BAKİ'S DİVAN: THE NAMES OF THE COUNTRY AND THE REGİON **377-424**

Dr. Öğr. Üyesi Sadık ARMUTLU
MÜLÛK-İ MÜLK-İ SUHEN VEYA MÜFLİSÂN-I KİMYÂ- FURÛŞ: ENVERÎ VE NEF'Î/ SULTANS OF THE POETRY COUNTRY: ENVERÎ AND NEF'Î **425-468**

Araş. Gör. Büşra ÇELİK
OSMANLI EDEBÎ METİNLERİ IŞIĞINDA AKSATMAK KELİMESİNİN ANLAMI ÜZERİNE/ ON THE WORD "AKSATMAK/TO LIMP" IN THE LIGHT OF OTTOMAN TEXTS **469-477**

Araş. Gör. Dr. Mustafa Sefa ÇAKIR
GEÇİŞ DÖNEMİ ŞAİRLERİNDEN ANDELÎB FAİK ESAD VE GÜLBÜN İSİMLİ ESERİ/ ANDELIB FAIK ESAD, ONE OF THE TRANSITION PERIOD'S POET AND HIS WORK ENTITLED GULBUN **478-502**

Dr. Erkan AKALIN
KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE BİR FAHRİYE YOLU: MESLEKİ YAKIŞTIRMALAR/ A SELF-PRAISE METHOD IN CLASSICAL TURKISH POETRY: OCCUPATIONAL ASCRIPTIONS **503-526**

Doktora Öğr. Enes YILDIZ
XVI. YÜZYIL DÎVÂN ŞAİRİ DEFTERÎ VE DÎVÂNI/ 16th CENTURY DIVAN POET DEFTERİ AND HIS DIVAN **527-555**

Uzman Bünyamin TAN
ÇEMİŞGEZEKLİ NASUH EFENDİ VE MİFTÂH-I KENZÜ'L-MENÂKIB DER-NA'T-I İBN-İ 'ABDÜ'L-MUTTALİB'İ/ CEMISGEZEKLI NASUH EFENDI AND HIS MIFTAH-I KENZU'L-MANAKIB DER-NA'T-I IBN-I 'ABDU'L-MUTTALIB **556-612**

Doktora Öğr. Süleyman Anıl TOMBAK
KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE DEHRÎ TİPİ/ DEHRÎ TYPE IN CLASSICAL TURKISH POETRY **613-633**

Doktora Öğr. Ahmet ALKAN
KAHRAMANLIK MİTOSU VE ARKETİPSEL SEMBOLİZM BAĞLAMINDA HÜSN Ü AŞK MESNEVİSİNİN KAHRAMANI AŞK'IN YOLCULUĞU/ THE JOURNEY OF

AŞK, THE PROTAGONİST OF HÜSN Ü AŞK MAHTNAWI, IN CONTEXT OF MONOMYTH AND ARCHETYPİCAL SYMBOLİSM **634-675**

Doktora Öğr. İlyas KAYAOKAY
NÛRÎ'NİN *MANZÛME-İ ÂDÂB-I ZİKR* ADLI RİSÂLESİ/ NÛRÎ'S TRACTATE: MANZÛME-I ÂDÂB-I ZIKR **676-712**

Doktora Öğr. İlyas KAYAOKAY
İSTİBDAD DEVRİNİ ANLATAN MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MANZUM BİR ESER: *MÜNÂCÂT-I ERBÂ'ÎN*/ DESCRIBING THE OPPRESSIVE ERA THE WORK OF AN UNKNOWN AUTHOR: MÜNÂCÂT-I ERBÂ'İN **713-731**

Yüksek Lisans Öğr. Talha DİLBEN
OSMANLI ŞİİRİ KILAVUZU I-II **732-757**

Yüksek Lisans Öğr. F. Hilal KURT
VEKÂYİ'UL-FUZALÂ: ŞEYHÎ'NİN ŞAKÂ'İK ZEYLİ **758-762**

Yüksek Lisans Öğr. Ramazan VURAL
"PENC GENC" SAHİBİ OLMAK İSTEYEN BİR ŞAİR: CELÎLÎ **763-772**

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

(Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN Armağan Sayısı)

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number:

Cilt: 2 Sayı: 1 Şubat 2019

ss. 215-232

Makalenin Geliş Tarihi
20/02/2019

Makalenin Kabul Tarihi
25/02/2019

Yayın Tarihi
28/02/2019

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE *"KUŞ KONDURMAK"* DEYİMİNİN ANLAM ÇERÇEVESİ

Bünyamin AYÇİÇEĞİ[1]

ÖZET

Deyimler, kullanıldığı dilin anlam zenginliğini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Deyimlerin anlam ve çağrışım zenginliğinden sıklıkla istifade eden divan şairleri, bu yolla söyleyişlerine güç kazandırmışlardır. Makalede öncelikle çeşitli sözlüklerde, şerh kitaplarında "kuş kondurmak" deyimine verilen anlamlar ortaya konulmuş, deyimle ilgili farklı isimlendirmeler ele alınmıştır. Ardından deyimin doğuşu, gelişimi ve edindiği anlamlarla ilgili çeşitli çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Yapılan taramalar neticesinde deyimi en çok kullanan şairler tespit edilmiştir. Son olarak deyimin anlam çerçevesi ortaya konulmaya çalışılmış, ayrı başlıklar halinde tespit edilen anlamlar incelenmiştir. Hem "kuş kondurmak" deyiminin sözlüklere girmemiş anlamlarına dikkat çekilmiş hem de divan şairlerinin estetik anlayışları ve deyimleri nasıl ustalıkla kullandıkları ortaya konulmuştur. Böylece günümüz Türkçesinde de kullanımı devam eden bir deyimin, 15. yüzyıldan günümüze uzanan anlam katmanları beyitler ışığında açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Şiiri, Gazel, Deyim, Kuş kondurmak

[1] Dr. Öğr. Üyesi. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı A.B.D. bunyamin.aycicegi@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-6576-0786

MEANING OF THE IDIOM *"KUŞ KONDURMAK"* IN CLASSICAL TURKISH POETRY

ABSTRACT

Idioms are important in terms of revealing a language's richness in meaning. Turkish is a language rich in idioms, and Divan poets would frequently use idioms to strengthen their sayings. The idiom "Kuş kondurmak" is a Turkish expression that is widely used in our classical poetry and is still in use today. In this article, firstly the meanings given to the idioms in various dictionaries and commentary books were put forward and different namings of the idioms were discussed. Various inferences about the birth of the idiom, its development and its meanings were tried to be made. As a result of the reviews, the poets who used this idiom frequently were identified. Finally, the meaning framework of the idiom was tried to be put forward and the meanings determined in separate titles were examined. Thus, the layers of meaning dating back to the 15th century of an idiom that continues to be used in modern Turkish is tried to be explained in the light of verses.

Keywords: Classical Turkish Literature, Ode, Idiom, Kuş kondurmak

GİRİŞ

Divan şairleri söylemek istediklerini daha açık, net ve etkili bir biçimde ifade etmek; anlatımı çekici kılmak, şiirlerini süslemek için Türkçe deyimlerden faydalanmışlardır (Kaya, 2011: 15). Deyimlerle Divan şairleri söyleyişlerine derinlik ve çok katmanlı bir yapı kazandırmakta, bugün az bilinen veya tamamen unutulmuş deyimlerin anlam çerçevesinin çizildiği yayınlar da beyitleri daha iyi kavrayabilmek için böylece önem arz etmektedir (Ayçiçeği, 2018: 164, Kaya, 2018: 496). "Kuş kondurmak" deyimi de divan şairleri tarafından birçok anlam bağıyla kullanılmış, günümüzde de kullanımı devam eden bir deyimdir. Sözlüklere bakıldığında "üstüne kuş kondurmak" için, "olağanüstü, o ana kadar görülmemiş bir şey yapmak[2]"; "kuş mu konduracak" kullanımı için, "yapacağı şey ya da iş sanki benzersiz bir şey mi olacak (Şaraçbaşı, 2010: II/827)" anlamlarının verildiği görülmektedir. Ayrıca A. Talat Onay (ö.1956) deyimi "sazına bülbül kondurmak" şeklinde ele almakta ve "saz çalmakta mahareti olanlar hakkında 'sazına bülbül kondurmuş!' sözü şâyi'dir.

[2] Detaylı bilgi için bkz.: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6d62ad8ee343.88825363 (E.T.: 10.01.2019).

(Onay, 2009: 102)" demektedir. Buradan hareketle kendi yaşadığı bir hadiseyi de nakleden Atilla Şentürk (2017:II/324) deyimin, "kuşları hayran bırakacak derecede güzel (saz) çalma", anlamında yorumlanması gerektiğini söyler. Edirneli Ahmed Bâdî Efendi de deyimi "üstüne kuş kondurmuş" şeklinde nakletmekte ve anlamına temas etmeden iki beyit örneği vermektedir (Beyzadeoğlu vd., 2004: 217). Sünbülzâde Vehbî'nin (ö.1224/1809) *Kasîde-i Tayyâre*'sini şerh eden Tahir Olgun (Tâhirü'l-Mevlevî) (ö.1951) deyimin geçtiği beyitte ifadeyi, "Kuş kondurmak, gayet güzel ve fevkalade süslü bir iş yapmaktan kinâyedir." diyerek izah etmektedir (Taşan, 2018: 199).

Bin civarında manzum eserin taranması neticesinde deyimin; "üstüne kuş kondurmak", "kuş mu konduracak", "sazına (üstüne) bülbül (kuş, murg) kondurmak" gibi farklı kullanımları, anlam çeşitliliği içinde ele alınmış ve Tahir Olgun'un da tercihine dikkat edilerek deyim, "kuş kondurmak" üst başlığıyla işlenmiştir. 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar yazılmış manzum eserlerden hareketle deyimin ortaya çıkışı ve kazandığı anlamların sıralaması hakkında şunlar düşünülebilir:

Deyimin kullanıldığı beyitlerde öncelikle, telli sazlardan çıkan seslerin güzelliği sebebiyle çeşitli kuşların sazın üstüne, çevresine konması hadisesi görülmektedir. Ardından farklı beyitlerde deyimin; nakış, nakkâş, resim gibi görsel sanatlara, el becerisiyle oluşturulan maharetlere dair kelimelerle birlikte kullanıldığı göze çarpmaktadır. Nakkâşların yaptıkları ağaç ve bahçe resimlerinin canlılığı ve güzelliği sebebiyle tıpkı ustalıkla çalınan saza kuşun konması gibi resme kuşun konması hayal edilmiştir. Mesela nakkâş serviyi o kadar güzel yapmıştır ki dalına bülbül konmuş, dolayısıyla nakkâş bülbülü kondurarak ustalıklı bir eser vücuda getirmiştir. Şairler de nakkâşların serviyi çok canlı çizip üstüne kuş kondurabileceklerini ama sevgilinin boyunu gerçek şekliyle anlatamayacaklarını söylemeye başlamışlardır. Buradan hareketle sevgilinin boyu vasfında yazılan şiire "kuş kondurmak", sevgiliyi anlatmada ustalık anlamı taşımıştır. Somut göstergelerden hareketle zaman içinde deyimin hem görsel hem de şiir gibi işitsel, yazınsal sanatlarda ustalıkla bir beceri ortaya koyma, üstün bir tavır sergileme, kişiyi hayrette bırakacak tarzda sanat icra etme anlamlarını kazandığı söylenebilir. Ustalıkla saz çalanların sazlarına konan kuşlar ve nakkâşlıkla bağlantılı olarak kendine yer bulan deyimin, zamanla edebî eserlere uzanan bir anlam genişlemesine uğradığı; deyimin, çıkış noktası olarak düşündüğümüz anlamları da kaybetmeden daha farklı anlam katmanlarıyla örülerek gittikçe genişleyen bir çerçeveye kavuştuğu tahmin edilmektedir. Deyim böylece geniş bir çerçevede tevriyeli şekilde ele alınarak kullanılmıştır.

DEYİMİN ANLAM ÇERÇEVESİ

Bu bölümde ilk anlam dairesi olduğunu düşündüğümüz örneklerden başlamak üzere deyimin anlamsal ve yapısal özellikleri sıralanmıştır:

1. Ustalıkla Saz Çalmak:

Mesîhî (ö.918/1512), deyimin çıkış noktasıyla ilgili düşüncemizi pekiştirebilecek bir örnek ortaya koymaktadır. Sanatkârların ustalıkla çaldıkları sazların seslerinden etkilenip üstlerine, civârına konan kuşları resmetmiştir. *"Üstatlar (icrâlarının etkileyiciliğiyle) bülbülü tamburun üstüne indirirse Yusuf'un sesi, sedâsı da gönül kuşunu kondurur."* diyen şair tambur sesinden etkilenen bülbülün, ustalıkla çalınan tamburun etkisiyle dinlemek için daldan indiğini söylemektedir. Yusuf'un güzel, etkileyici sesi de gönül kuşunu kondurmaktadır:

İndürürse bülbüli tanbûr ile üstâdlar
Kondurur dil murgını sît ü sadâsı Yûsuf'uŋ (G.141/b.4)

Deyimi en çok kullanan Zâtî (ö.954/1547) aşk sazının, üstüne kuşlar konduracak şekilde hoş çalındığından bahsetmektedir. Böylece deyimle; ustalıkla saz çalma, insanları etkileyecek şekilde icrâda bulunma anlamı yanında eşi benzeri görülmemiş şekilde, efsanelere konu olacak bir âşıklık ortaya koyma anlamı da kastedilmiştir. Şair, *"Ey saçı Leylâ (kara)! Ümîdim budur: Aşk sazını (tıpkı) Mecnûn gibi öyle hoş çalayım ki kuşlar kondurayım."* demektedir. Beyitte mecnun kelimesi de tevriyeli olarak kullanılmıştır:

Ey saçı Leylî ümîdüm budurur Mecnûn gibi
Sâz-ı 'ışkı şöyle hoş çalam ki kuşlar konduram (G.912/b.2)

Zâtî, "üstine" redifli gazelinde de deyimi kullanmaktadır. Şair deyimin saz çalmada olağanüstü güzellikte bir icrâ, iş ortaya koyma, etkileyici bir ustalık sergileme anlamlarını vermiştir. Şair şöyle demektedir: *"Mutrip, sazını ustalıkla, derinden etkileyen bir şekilde çalar ama âşığın âhı kadar meclise ateş salamaz"*:

Âşıkuŋ âhınca mutrib sûz virmez meclise
Gerçi kim çalmakda kuşlar kondurur sâz üstine (G.1309/b.3)

Rızâyî (ö.1039/1629) na't türünde yazdığı ilk kasidesinde aşkı, ankâyı konduran rebâba teşbîh etmektedir. Şair; *"Aşk nice ankâyı, altın telin (çıkardığı etkileyici) sesin coşkusuyla sazın telinden dalına konduran bir rebâbdır."* derken rebâba kuş kondurmak ifadesiyle, kuşları bile hayran bırakacak şekilde saz çalma, ustalıkla mûsikî icrâsında bulunma anlamını kastetmiştir. Ayrıca sazlara kuş konmasının etkileyici yönünden hareketle aşkın da, sadece

sıradan kuşları değil Kaf dağında yaşadığına inanılan efsânevî Ankâ kuşunu bile saza kondurduğu vurgulanmıştır. Şair, bir deyimle efsânevî bir hadise arasında kurduğu ilgiyle de anlatımını güçlendirmiştir:

'Aşk ol rebâbdur nice 'ankâyı kondurur
Ser-nahl-i sâza bir dem-i zerrîn-târdan (K.1/b.30)

Rızâyî bir başka beytinde, *"Bülbüller gül dalı üstünde ötüşmeye başladı. Ud çalan bülbül, kuşu saza kondurdu."* demektedir. Burada saza kuş kondurmak deyimiyle yine, kuşları bile hayran bırakacak şekilde saz çalma, ustalıkla mûsikî icrâsında bulunma anlamı kastedilmektedir:

Bülbüller oldı şâh-ı gül üstinde hem-zebân
Kondurdı murgı sâzına 'avvâd-ı 'andelîb (G.8/b.5)

Sabrî Mehmed Şerîf (ö.1055/1645) de saza kuşların konması ifadesini mana sazına kuşların konması şeklinde yazmakta, böylece beyti deyimin ikinci anlam katmanıyla bürümektedir. Kasidenin fahriye bölümündeki beyitte şair, *"Ne vakit hayal teline mızrabını vursa yüz mana bülbülünü sazına kondurur."* demektedir. Böylece deyim olağanüstü güzellikte bir söyleyiş meydana getirme, orijinal manalar bulma anlamı da kazanmaktadır:

Kondurur sâzına sad bülbül-i ma'nâ-yı ne dem
Olsa mızrâb-zen-i târ-ı hayâl-i ma'nâ (K.8/b.19)

Fasîh Ahmed Dede (ö.1111/1699), *Divan*'ındaki Hz. Hüseyin için yazdığı kasidesinde meşrebinin ne olduğunu, özelliklerini, şiirinin gücünü anlattıktan sonra, "*Havada uçan kuşu/ölüm kuşunu/nağme kuşunu sazımıza kondururuz. Nağmeler söylemedeki tesirimiz Hz. Davud ile eştir."* anlamındaki beytinde deyimin tesirli söz söyleme, saza kuş konduracak derecede güzel sesle konuşma, şiir söyleme, inşâd etme anlamlarını kastetmektedir.

Biz kondurırız sâzımuza murg-ı hevâyı
Te'sîr-i nağam-kârîde Dâvûd-sadâyuz (K.4/b.9)

Ayıntablı Aynî (ö.1253/1837), *Sâkînâme*'sinde yer verdiği bir hikâyede Hz. Ömer devrinde nağmesiyle ölüleri dirilten, çaldığı sazlarla canlı cansız her şeyde tesir bırakan bir kişiden bahseder. Bu kişi yaşı yetmişe varınca eski şöhretini, insanlar üzerindeki tesirini kaybetmiştir. O da mezarlığa gidip orayı mesken edinmiştir. Allah'a dua ederek yetmiş yaşına kadar isyankâr bir hayat yaşadığını ve pişman olduğunu, kendisini affetmesini Allah'tan ister. Ağlaya sızlaya, çalıp söyleye duasına devam eder. Bu dua ölüyü diriyi tesiri altına almıştır. Bu vaziyette iken başını rebabına dayar ve uyuyakalır. Aynı zamanda Hz. Ömer de Allah'ın bir hikmeti olarak uykuya dalmıştır. Allah; Hz. Ömer'e

rüyasında, mezarlığa gitmesini, orada kendisinin bir has kulunun olduğunu, hazineden 900 altını ona vermesini emreder. Hz. Ömer de koşarak mezarlığa gidip bu kişiyi bulur. Durumu arz edince de pîr gözyaşlarına gark olur ve tövbe ederek eski halinden pişmanlık duyar. Sazını yerlere çalarak yetmiş senelik ömrünü isyanla geçirdiği için pişmanlığını Allah'a arz eder. Bu kişinin ustalıkla saz çaldığına delil olarak şair, *"Sazın üstüne kuşları kondururdu, giden hayvanları da yoldan döndürürdü."* demiş; böylece deyimi kuşları dahi etkileyecek şekilde ustalıkla saz çalma anlamında kullanmıştır:

Ser-i sâza tuyûrı kondururdı
Giden hayvânı yoldan döndürürdi (b.1454)

Sünbülzâde Vehbî, *Lütfiyye*'nin 261. beytinde, *"Bülbülün şevk ile velveleli ses sebebiyle saza konduğu çoktur."*, diyerek deyimi kuşları bile hayran bırakacak şekilde saz çalmak, mûsikî icrâsında bulunmak anlamında kullanmıştır:

Şevk ile velveleli âvâza
Bülbülüŋ kondığı çokdur sâza (Beyzadeoğlu, 2004: 68)

Ahmed Bâdî (ö.1325/1908), *ey bülbül* redifli muhammesinde *kuş kondurmak* deyimini "sazına kuş kondurmak" şeklinde kullanmış, bülbüle hitaben ilk üç mısrada şöyle demiştir: *"Mûsikî ilminde tüm cihanın üstadısın. Hele şu asırda en önde gelen, zamanın bir numaralı hânendesi sensin. Seherde sazına kuş konduran civansın."* Burada şair yine mûsikî, hânende, saz kelimeleriyle beraber *kuş kondurmak* deyimini kuşları bile hayran bırakacak şekilde saz çalmak, mûsikî icrâsında bulunmak anlamında kullanmıştır:

Fünûn-ı mûsikîde hâce-i cihânsın sen
Hele şu 'asrda hânende-i zamânsın sen
Seherde sâzına kuş kondurur civânsın sen (Okmak, 2008: 126)[3]

2. Ustalıkla Resim, Nakış Yapmak:

Hevâyî'nin (ö.1127/1715?) beyti, deyimin anlam katmanlarını göstermesi bakımından ilk sırada ele alınmıştır. Şair; nakış, nakkâş, nakkâşlık, resim gibi görsel sanatlara, el becerisiyle oluşturulan maharetlere dair kelimelerle birlikte deyimi kullanmıştır. Bir nakkâşın, ressamın çizdiği eser bittikten sonra eserinin uygun bir yerine yaptığı sanatkârane son dokunuşunu, eserinin cazibesini bir kat daha artıracak ustalıklı bir müdahalede bulunmasını anlatmak için ortaya çıktığı anlaşılan deyim, zamanla hem görsel hem de şiir gibi işitsel, yazınsal sanatlarda ustalıkla bir beceri ortaya koyma,

[3] Beytin alındığı tez çalışmasında muhammese numara verilmediği için şiir numarası değil sayfa numarası verilmiştir.

üstün bir tavır sergileme, kişiyi hayrette bırakacak tarzda sanat icra etme anlamlarını kazanmıştır. Ustalıkla saz çalanların sazlarına konan kuşlar ardından nakkâşlıkta kendini göstermiş, nakkâşların çizdiği tasvirlere konmuş ve zamanla edebî eserlere uzanan bir anlam genişlemesine uğramıştır. Hevâyî üstüne redifli gazelinin ilk beytinde, *"Leylâ'nın nakşına dair bak ne orijinal örnekler ortaya koyacağım, ne kadar etkileyici bir söyleyiş yaratacağım. Gör divâne Mecnûn üstüne ne kuşlar konduracağım, ne orijinal etkileyici sözler söyleyeceğim"*, derken hem Mecnûn'un çölde yabanî hayvanlarla beraber, üstüne kuşlar konmuş vaziyetteki halini resmedecek şekilde hem de orijinal, olağanüstü güzellikte bir söyleyişle şiir yazma anlamına gelecek tarzda deyimi tevriyeli kullanmıştır:

Bak ne örnekler çıkardam nakş-ı Leylâ üstüne
Gör ne kuşlar konduram Mecnûn-ı şeydâ üstüne (G.133/b.1)

Necâtî Bey (ö.914/1509), üstüne çokça nazire yazılan *üstine* redifli gazelinde deyimi; serv, yazmak (süsleyip bezemek, nakşetmek, resmetmek), kad (boy), nakkâş kelimeleriyle beraber kullanmaktadır. İfade tevriyeli şekilde hem nakkâşın resmin uygun yerlerine kuş resimleri koyması hem de olağanüstü güzellikle bir iş ortaya koyma anlamlarıyla kullanılmıştır. Şair beytinde şöyle demektedir: *"Nakkâş; resim/nakış yapma işinde olağanüstü bir güzellikle sanatını icra etmeyi başarsa bile sıra sevgilinin boyuna benzer bir servi resmetmeye, nakşetmeye gelince bunu yapamaz"*:

Yazamaz bir serv kim ola müşâbih kaddüŋe
Gerçi kuşlar kondurur yazmakda nakkâş üstine[4] (G.550/b.3)

Lâmi'î Çelebi (ö.938/1532), kuş kondurmak deyimini; serv, kalem, nakkâş kelimeleriyle birlikte kullanmaktadır. Beyitte şair, "*Nakkâşlar kalemi ellerine aldıklarında serviye kuşlar kondururlar ama (iş) boyunun üzerinde saçını resmetmeye gelince (bunu) resmedemezler (beceremezler)."* demektedir. Burada şair hem gerçek anlamıyla hem de nakkâşların resim yapmadaki ustalıklarını

[4] Zâtî deyimi en çok kullanan şairdir. Şair Necâtî'ye nazire olarak yazdığı "üstüne" redifli 1308. gazelinin 2. beytinde deyimi, Necâtî'nin mısraını birebir alarak kullanmıştır. Sadece Necâtî'deki "*Gerçi kuşlar kondurur yazmakda nakkâş üstüne*" mısraındaki *yazmakda* kelimesi *yazdukca* şeklindedir. Bkz.: ÇAVUŞOĞLU, Mehmet; TANYERİ, M. Ali (1987). *Zatî Divanı Edisyon Kritik ve Transkripsiyon, Gazeller Kısmı*, III, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 194. Ayrıca bu gazele nazire olarak yazılan Hayâlî Bey'in (ö.964/1557) üstine redifli 59. gazelindeki ikinci beyit aynı anlam özelliklerine sahiptir: TARLAN, Ali Nihad (1997). *Necâtî Beg Divanı*, İstanbul: MEB Yayınları, s. 372; Yine aynı gazele nazîre olduğu düşünülebilecek 16. yy. ya da öncesinde yaşadığı düşünülen Enverî'nin aynı anlam özelliklerine sahip beyti için bkz.: Kamil Ali Gıynaş (2017), *http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-194492/pervane-bey-mecmuasi.html*, s. 2290.

söyleyerek sevgilinin olağanüstü güzelliğini vurgulamak için deyimi kullanmıştır:

Kaddüŋ üzre zülfüŋi resm idemezler gerçi kim
Serve kuşlar kondurur tutsa kalem nakkâşlar (G.106/b.2)

Zâtî, *"Nakkâşlar gerçi servi üstüne kuşlar kondursa da senin boyun gibi güzel, göz alıcı bir servi nakşetmedi, resmetmedi."* anlamındaki beytinde nakkâşların servi üstlerine kuş resimleri yapmalarından ve nakışların üstüne kuşların konmasından hareketle deyimi kullanmış, sevgilinin mevzûn boyuyla servi arasında ilgi kurmuştur. Rastî kelimesi de "doğrusu" anlamı yanında "doğru, düzgün" anlamlarıyla da beyitte kullanılmıştır. Deyim hem servi üstlerine kuş resmetme hem de insanı hayrete sevk eden, olağanüstü bir sanat eseri ortaya koyma anlamlarını içermektedir:

Yazmadı kaddüŋ gibi bir serv-i raʻnâ râstî
Gerçi kuşlar kondurur serv üstine nakkâşlar (G.155/b.4)

Mecdî Mehmed Efendi de (ö.999/1590-91), nakkâş ve Mecnûn kelimeleriyle beraber deyimi kullanmaktadır. *"Nakkâş gerçi benim zayıf cismim gibi tasvir edemese de Mecnûn'un üstüne kuşlar kondurur",* dediği beytinde şair deyimle hem Mecnûn'un çölde üstüne kuşlar konmuş halini hem de kendinin dert yüzünden ne hale geldiğini anlatmaktadır:

Benüm cism-i zaʻîfüm gibi tasvîr idemez gerçi
Bozup nakkâş kuşlar kondurur üstine Mecnûn'uŋ (G.47/b.4)

Muʻîn (ö.1063/1652-1653) bahariyye türündeki beytinde, "*Ressamlar resim çizmeyi bıraksınlar (çünkü) bu gül mevsimidir. Kâinat nakkâşı (Allah), her fidana ne kuşlar kondurmakta."* derken hem Allah'ın bahar mevsiminde tabiatı yeniden canlandırmasını tasvir eder hem de dünyayı olağanüstü güzellikte, mucizevî bir şekilde yarattığını dile getirir:

Musavvirler kosun nakş-ı nigârı fasl-ı güldür bu
Ne kuşlar kondura nakkâş-ı gerdûn her nihâl içre (G.62/b.4)

3. Olağanüstü Güzellikte, Orijinal Bir Söyleyiş/Sanat Eseri Meydana Getirmek:

Gelibolulu Sunʻî (ö. 941/1533-34), bülbül redifli gazelinin bir beytinde, *"Ey lâle yanaklı güzel! Evinin servisine Sunʻî kuş kondursa bunda şaşılacak ne var? (Çünkü) Bülbül, redif olarak şiirine düştü, şiirin redifi bülbül oldu."* demektedir. Sunʻî, beyt kelimesini de tevriyeli olarak kullanmakta hem güzel söyleyişi

sayesinde sevgilinin evine kuşların konduğunu hem de şiirine, beytine sanatlı, orijinal bir hava katmayı başardığını ifade etmektedir:

Beytiniŋ servine Sun'î n'ola kuş kondursa
Şi'rine düşdi redîf ey ruhı lâle bülbül (G.104/b.11)

Zâtî deyimi; olağanüstü, orijinal bir söyleyiş ortaya koyma anlamında kullanılmıştır. Beyitte şair, *"Ey Zâtî! O hümâ (gibi sevgilinin) vasfını anlatırken nazmına kuşlar kondurursun. Şiirlerinin de üstüne hiç kıl konmaz (şiirlerin kusursuzdur)"* demektedir:

Ol hümâ vasfında kuşlar kondurursın nazmuna
Zâtiyâ eş'ârunuŋ bir şa'r konmaz üstine[5] (G.1309/b.5)

"Sanma ki gönlümüz (âşıklık) sanatında kâmil değildir; âşıklıkta üstüne Mecnûn gibi kuşlar kondurur." anlamındaki beytinde Zâtî, sanatında kâmil olmak, noksansız iş ortaya koymak anlamında deyimi kullanmıştır:

Üstine 'ışk içre kuşlar kondurur Mecnûn gibi
San'atinde sanma kim kâmil degüldür gönlümüz (G.535/b.3)

Subhî (ö.955/1548-49), *oldılar* redifli gazelinin ikinci beytinde, "*Şimdiki üstâdlar her beyte kuşlar kondurur. Nazm ehli sanatı artırıp nakkâş oldular."* demektedir. Deyimi nakkâşlıkla beraber kullanan şair, nakkâşların uygun bir yere kuş resmi yaparak ya da kuşların gelip resme konmaları sayesinde eserin ayrı, orijinal bir havaya büründüğü gibi şairlerin de beyitlerini güzel söyleyişlerle süsleyerek orijinal bir tarzda yazdıklarını ifade etmektedir. Yine beyitte nakkâşlıkla beraber deyimin kullanılması dikkat çekicidir:

Şimdiki üstâdlar her beyte kuşlar kondurur
San'atı arturdılar nazm ehli nakkâş oldılar (Gıynaş, 2017: 879)

Niğdeli Muhibbî (ö.1567'den önce), *Gül ü Nevrûz* mesnevîsinde güzelin vasıflarını anlatırken onun söze kuşlar kondurduğunu söylemektedir. Şair beytinde; *"O hoş, tatlı tatlı konuşan (Gül sevgili) söze kuşlar kondurur. O şirin sözlü (sevgili konuşurken) ağzından şekerle inci saçar."* demektedir:

Kondurur kuşlar söze ol hoş-suhen
Dür saçar şekerle ol şîrîn-dehen (b.1373)

Livâyî (ö. 974/1566-67'den sonra), deyimi, olağanüstü işler ortaya koyma,

[5] Deyimleri sıklıkla kullanan Zâtî'nin bu beytinde ayrıca "kıl (şa'r) kondurmamak" deyimi de geçmektedir. Deyim hakkında detaylı bilgi için bkz.: KAYA, Hasan (2018). "Divan Şiirinde Kıl Kondurmamak Deyiminin Anlam Çerçevesi", *Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör'e Armağan*, Editör: Üzeyir Aslan, Hakan Taş, Ömer Zülfe, Ankara: Yayınevi Yay., ss. 495-508.

dikkat çekici işler yapma anlamında kullanır ve *"Gönül kuşu her zaman sevgilinin uzun boyundadır, serviye kuşlar kondurur bir nahl-bendim varmış."* der. Bilindiği gibi nahl (نخل), ilk anlamıyla hurma ağacı demektir. Eski Türkçede ve halk ağzında "nakıl" şeklinde kullanılan kelimenin diğer anlamı ise eski zamanda özellikle bal mumundan veya gümüşten yapılarak gelinin önünde götürülen meyve, çiçek ve kıymetli taşlarla süslenmiş ağaçtır (Onay, 2009: 345). Nahl yapan kişiye de nahl-bend adı verilmekte, mevzûn boy için de mecazen kullanılmaktadır. Böylece beyit hem eski bir âdete işaret etmekte hem de becerikli birinin güzel bir iş ortaya koyduğunu resmetmektedir:

Murg-ı dil her dem hevâ-yı kadd-i bâlâsındadur
Serve kuşlar kondurur bir nahl-bendüm var imiş (G.206/b.4)

Ravzî (ö.1009/1600'den sonra), *"Ravzî o servi boylu sevgiliye gönül kuşunu uçurur, acabâ 'ar'ar üstüne kuşlar mı kondurur?"* anlamındaki beytinde sevgilinin boyunu serviye ve dağ servisi olan 'ar'ara benzetir ve servilerin üstüne kuş konmasıyla sevgiliye âşığın yakınlaşması arasında ilgi kurar. Şair deyimi kullanarak beytine; sevgiliye yakınlaşma; onu tavsif ederken güzel ifadeler kullanma, şiirini güzel söyleyişle tezyin etme anlamları kazandırmıştır:

Ravzî o serv-kâmete dil murgın uçurur
Kuşlar mı kondurur 'acabâ 'ar'ar üstüne (G.478/5)

Nûrî İbrahim (1043/1634'ten sonra) de eşcâr-bâğbân-nesîm-kuş tenasübü içinde deyimi kullanmıştır. Şair beyitte, *"Eğer lutfunun latif rüzgârı sürekli eserse gönül bahçivanı nazm ağaçlarına ne kuşlar kondurur."* diyerek eşi görülmemiş güzellikte şiirler yazma, sanatlı, orijinal manzumeler kaleme alma anlamında deyimi kullanır:

Ne kuşlar kondurur eşcâr-ı nazma bâğbân-ı dil
Vezân olsa nesîm-i devha-i lutfuŋ eğer nev'â (K.3/b.55)

Lügazdaki maharetiyle meşhur bir şair olan Üsküdarlı Sırrî (ö.1111/1699), tavla hakkında gazel şekliyle yazdığı lügazının son beytinde deyimi, bir marifet ortaya koymak, bir işte usta, üstat olmak anlamlarında kullanır ve *"Sırrî'nin lügaz sanatında ne marifetler sergilediğini, ne kuşlar kondurduğunu seyredin! Ne vakit lügazlarım işin ehli, sanattan anlayan kişilere arz edilirse zevk verir."* der:

Ne kuşlar kondurur fenn-i lugazda seyredüŋ Sırrî
Kaçan erbâb-ı tab'a 'arz olsa zevk-bahşâdur (Kazan, 2003: 82)[6]

[6] Beytin alındığı tez çalışmasında lugaz, inceleme kısmında yer aldığı, Sırrî'nin şiirlerine dâhil edilmediği için şiir numarası değil sayfa numarası verilmiştir.

Nahîfî de (ö.1151/1738) rubâîsinde deyimi bir sanatta usta olmak, yaptığı işte maharet sahibi olmak anlamında kullanmaktadır. Mecnûn'un çölde üstüne kuşlar konmuş halini tasvir eden şair rubâîsinde, *"Kays ezelden Leylâ'ya meftûn oldu. Bu vâdîde deliliğiyle türlü maharetler sergiledi. Onun başındaki kuş yuvası şahittir ki Mecnûn (âşıklık, delilik) sanatında kuş kondururdu."* demektedir:

Leylî'ye ki Kays oldı ezelden meftûn
Gösterdi bu vâdîde cünûn ile fünûn
Başında anuŋ lâne-i murgân şâhid
Kuş kondurur idi san'atında Mecnûn (R. 415)

Nebzî (ö.1176/1762'den sonra) özellikle kâfiye kelimeleriyle dikkat çeken gazelinde şöyle söylemektedir: "*Ey Nebzî! Gerçek şudur ki safâ gülistânına zanbak yakışmayacağı için bu mazmunlarla örülmüş şiire kuş kondurulmuştur.*" Şair, gazelini mazmunlarla donattığını, orijinal bir söyleyiş meydana getirdiğini belirtmektedir. Nebzî beş beyitlik bu gazeline, Türkçe kelime ve fiillerin kullanımıyla orijinal bir tarz, farklı bir söyleyiş kazandırmayı başarmıştır. Böylece şiirine kuş kondurmuş, farklı bir tarzla şiirini bezemiş, mazmunlarla donatmış, orijinal bir hava vermiştir:

Gülistân-ı safâda hak bu kim sığmaz buŋa zanbak
Bu pür-mazmûn şi're Nebziyâ kuş kondurulmuşdur (G.186/b.5)

Kânî (ö.1206/1791), *"Yârin boyuna kuş konduran altın işlemeli başlığıdır (üsküf-i zerrîn). (Sanki bu haliyle) servinin üstüne/salına salına yürüyen sevgilinin başına üveyik kuşu konmuş gibidir."* dediği beytinde deyimi giyim-kuşamla ilgili unsurlarla kullanmıştır. Üsküf; çoğunlukla yeniçeriler tarafından kullanılan sırma işlemeli, üstüne kuş tüylerinin takıldığı başlığın adıdır (Pakalın, 1983: III/560-561). Kuş tüylerinden de hareketle şair kuş kondurmak deyimini tercih etmiş olmalıdır. Sevgilinin mevzûn boyunun üzerindeki kuş görüntüsü, servinin üzerindeki üveyik gibidir. Böylece şair hem bir süsleme aracı olarak kullanılan âdeti hem de böylece sevgilinin boyunun olağanüstü bir güzelliğe kavuştuğunu ifade etmektedir:

Kadd-i yâre üsküf-i zerrînidür kuş konduran
Fâhte konmuş gibi serv-i hırâmân üstüne (G.157/b.4)

Yine Kânî başka bir beytinde aşkın kuş kondurmasından bahsetmektedir. Şair beytinde; *"Aşk, Kays gibi söze kuş kondurur. Bu kuş her yuvaya da konmaz."* diyerek insana etkileyici ve güzel şiirler söyletenin aşk olduğunu, aşkın da -aşk dolayısıyla etkili ve güzel şiirler söylemenin- herkese nasip olmayacağını ifade etmektedir:

Kuş kondurur ser-i suhene Kays-vâr 'ışk
Konmaz bu murg eğerçi ki her âşiyâne (G.170/b.2)

Sünbülzâde Vehbî deyimi, Rodos'ta Şahin Giray'ın katli ve akabinde mahkemesinin basılarak kendisinin hapsedilmesi üzerine yazdığı *Kasîde-i Tayyâre*'nin medhiye kısmındaki 62. beyitte kullanmıştır. Tahir Olgun şerhinde[7], kuş kondurmak deyimi ve beyit hakkında şöyle demektedir:

Ne kuşlar kondururdum gül-nihâl-i vasfıŋa ammâ
Felek âvâre-i gam eyledi mürgân-ı efkârı

"Vasfın fidanı üstüne ne kuşlar kondururdum ammâ felek, düşünce kuşlarını gam âvâresi edip dağıtdı.

Kuş kondurmak, gâyet güzel ve fevkalade süslü bir iş yapmakdan kinâyedir. (...) Şair padişahın vasfını gül fidanına benzetiyor. O fidanın üstüne ne kuşlar kondurur, yani ne güzel ta'bîrler ibdâ' ederdim. Neyleyim ki feleğin verdiği gam ve keder fikir kuşlarını darmadağın etdiği için yapamadım, diyor."

Böylece Olgun deyimin anlamının, oldukça güzel ve fevkalade süslü bir iş yapmak, güzel anlamlar, tabirler ortaya koymak, yaratmak olduğunu ifade etmektedir.

Sünbülzâde Vehbî on beyitlik *kondurmuş* redifli gazelinde fiili, değişik anlamlarıyla kullanmıştır. Şair bir beytinde kumruyu diğer beytinde de hümâyı kondurmuştur. Vehbî şöyle demektedir: *"Bahçıvan, sevgilinin fidan boyunu tavsîf etmek için güya kumruları serviye çıkarmış, yükseklere kondurmuştur."* Burada şair, sevgilinin güzelliğini anlatmak için serviye konmuş kuşları bir unsur olarak kullanmaktadır:

Ser-i serve çıkarmış bâğbân kumrîleri gûyâ
Nihâl-i kadd-i yâri vasf içün bâlâya kondurmuş (G.127/b.2)

"Vehbî, Tayyâre Paşa'nın yüce makamına kanat açıp güzel tabir hümâsını mânânın zirvesine kondurmuş." dediği onuncu beyitte de söyleyişini, şiirini övmekte, bu övgüyü de yeri zirveler olan efsânevî hümâyı mânânın zirvesine kondurmuş olmakla ifade etmektedir. Böylece deyim, o güne kadar görülmemiş güzellikte, orijinal, kimsenin erişemeyeceği bir söyleyiş meydana getirme, şiir yazma anlamı kazanmaktadır:

[7] Şerh hakkında detaylı bilgi için bkz.: TAŞAN, Cüneyt (2018). *Tâhirü'l-Mevlevî'nin 'Sünbülzâde Vehbî'nin Tannâne ve Tayyâre Kasîdeleri' Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s. 199.

Olup şehper-küşâ Tayyâre Paşa evcine Vehbî
Hümâ-yı hüsn-i ta'bîri ser-i ma'nâya kondurmuş (G.127/b.10)

4. Mübalağalı Şekilde Övmek:

Mecnûn'un çölde başına kuşlar tünemiş haldeki resmi bu deyimin kullanıldığı birçok beyitte tasvir edilmektedir. Zâtî de deyimi Mecnûn'la beraber kullanmaktadır. Beytinde şair zikredilen tasviri vermekte, ayrıca güzel bir söyleyiş ortaya koyma; birini abartılı şekilde tavsif etme, övme anlamlarını kastetmektedir. Ayrıca şairin âhı Mecnûn'dan çok daha üstün olmaktadır: *"Âhım, felekleri güvercin gibi boşlukta döndürürken niçin el(ler) Mecnûn'u vasf edip (hâlâ onun için) kuşlar kondurur?"*:

Âhum eflâki kebûter-veş mu'allak döndürür
Niçün il Mecnûn'ı vasf itdükce kuşlar kondurur (G.422/b.1)

Feyzî-i Kefevî (ö.1023/1614), *"Ey sevgili, bağdaki bülbül üveyik kuşuna serviyi öyle medh eyledi ki üstüne kuş kondurdu."* dediği beytinde deyime, çok güzel ve etkileyici söz söyleme anlamı yanında mübalağalı bir biçimde övme anlamını da yüklemiştir. Tevriyeli söyleyişle şair beyitte, güvercinin duyduğu övgü dolu sözlerden etkilenip serviye konmasını da tasvir etmektedir:

Bülbül-i bâğ dilâ servi bugün fâhteye
Şöyle medh eyledi kim üstüne kuş kondurdı (G.368/b.3)

5. Âşık Olmak:

Sünbülzâde Vehbî *kondurmuş* redifli gazelinin bir beytinde, *"Mecnûn; Leylâ'nın hasreti ile başı açık gezerken sevdâ kuşunu o yüksek yuvaya kondurmuş."* demektedir. Burada deyim âşık olmak, etkisi altına girmek anlamı kazanmıştır:

Gezerken ser-bürehne hasret-i Leylî ile Mecnûn
Hevâ mürgânını ol lâne-i vâlâya kondurmuş (G.127/b.6)

6. Kuş Kondurmamak:

Yapılan incelemelerde deyimin olumsuz yapıda da kullanıldığı görülmüştür. "Kuş (bile) kondurmamak" yapısının farklı bir deyim gibi düşünülmesi de imkân dâhilindedir. Deyim olumsuz haliyle bir yere hiç kimseyi sokmama, yaklaştırmama anlamı kazanmıştır. Mecazen sevgilinin âşığı yanına yaklaştırmaması ve kimseye iltifat etmemesi de bu yapıyla anlatılmıştır.

Terzi-zâde Mehmed Ulvî Çelebi (ö.993/1585), *Divan*'ında peşi sıra *kondurmaz* redifiyle söylediği üç beyitte fiili üç farklı deyimle kullanmıştır. Birinci beyitte "*kıl kondurmaz*", ikinci beyitte "*kuş kondurmaz*", üçüncü beyitte de "*toz kondurmaz*" deyimlerini kullanan şair, kondurmaz fiiliyle kurulan deyimlerle

bir söyleyiş güzelliği meydana getirmiştir. Şair "*kuş kondurmaz*" ifadesini kullandığı beytinde, "*Ey gönül bülbülü, yârin çiçek bahçesi semtine uğrama! Onu bekleyen dikenlerin her biri (oraya) kuş kondurmaz.*" demektedir. Böylece şair, dikenler sebebiyle kuşların güllere, çiçeklere konamadığını ifade etmekte, bülbüle teşbih edilen gönlün de böylece sevgilinin semtinde bulunamayacağını anlatmaktadır. Kelime grubu bu beyitte gerçek anlamıyla da kullanılmış ayrıca deyimle, bir şeyin etrafına yaklaştırılmama, bir yere hiç kimseyi almama anlamı da kastedilmiştir:

Varma ey bülbül-i dil gülşen-i kûy-ı yâre
Hârlar bekler anı her biri kuş kondurmaz (M. 24)

Sünbülzâde Vehbî de *kuş konduramaz* şeklinde deyimi, kimseye iltifat etmemek anlamıyla kullanmıştır. Abes redifli gazelde böylece âşıklar da abes iş görmekte, sevgilinin etrafında boşuna dolaşarak ilgi beklemektedirler: *"Taze fidan gibi sevgilimin üstüne kuş kondurmadığını, kimseye yüz vermediğini bilirim. Âvâre gönül kuşu boşuna (sevgilinin) etrafında dönüp yalvarıyor."*:

Nev-nihâlim bilirim üstüne kuş konduramaz
Başına dönmede murg-ı dil-i âvâre 'abes (G.30/b.2)

İstanbullu Eşref (ö.1293/1876), *kuş kondurmamak* şeklinde deyimi, birinin yakınlaşmasına izin vermemek, kimseyi yanına yaklaştırmamak anlamlarıyla kullanmıştır: *"Fidan boyuna kuş kondurmadın, bari gönül kuşu saçlarının altında gölgelensin."*:

Çün nihâl-i kâmet-i bâlâna kuş kondurmadıŋ
Bâri murg-ı dil zîr-i zülfünde olsun müstazil (G.212/b.5)

SONUÇ

"Kuş kondurmak" deyiminin ele alındığı bu makalede, manzum eserlerden hareketle deyimin kazandığı anlamlar tespit edilmeye çalışılmıştır. "Üstüne kuş kondurmak", "kuş mu konduracak", "sazına (üstüne) bülbül (kuş, murg) kondurmak" şeklindeki kullanımlarıyla karşımıza çıkan deyim, "kuş kondurmak" üst başlığıyla ele alınmıştır. 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar yazılmış manzum eserlerden hareketle deyimin öncelikle, telli sazlardan çıkan seslerin güzelliği sebebiyle çeşitli kuşların sazın üstüne, çevresine konması hadisesinden hareketle doğduğu, ardından farklı beyitlerde deyimin; nakış, nakkâş, resim gibi görsel sanatlara, el becerisiyle oluşturulan maharetlere dair kelimelerle birlikte kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu somut göstergelerden hareketle zaman içinde deyimin bir sanat dalında olağanüstü bir beceri ortaya

koyma, orijinal bir tavır sergileme anlamı kazandığı görülmüştür. Ustalıkla saz çalanların sazlarına konan kuşlar ve nakkâşlıkla bağlantılı olarak kendine yer bulan deyimin, zamanla edebî eserlere uzanan bir anlam genişlemesine uğradığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle deyimin; varlıkları etkileyecek şekilde ustalıkla saz çalmak, nakış ve resim yapmak, olağanüstü güzellikte, orijinal bir söyleyiş/sanat eseri meydana getirmek, mübalağalı şekilde övmek, âşık olmak anlamlarında kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca deyimin, gerçek anlamıyla birlikte sıklıkla tevriyeli olarak kullanıldığı, ayrı bir deyim olarak ele alınabilecek "kuş (bile) kondurmamak" şeklinde olumsuz yapısının da olduğu görülmüştür. Deyimin en çok Zâtî tarafından yedi defa ardından da Sünbülzâde Vehbî tarafından altı defa kullanıldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

AKKAYA, Hüseyin (1996). *Nevres-i Kadîm and his Turkish Divan (Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı)*, Part 1: Textual Analysis, Harvard, Part 2: Critical Edition and Index, Harvard.

AKSOY, Fatma Yaşar (1997). *Ayıntablı Aynî'nin Divanı (Hayatı, Eserleri, Türkçe Divanı, Farsça Divanı ve Sâkî-nâme Tenkitli Metni)*, Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

ARAS, Makbule (2010). *Mu'în Divanı İnceleme-Metin*, Ankara: Ankara Üniversitesi.

ARSLAN, Mustafa (2007). *Muhyî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

AYÇİÇEĞİ, Bünyamin (2018). "Bağdatlı Rûhî'nin (ö.1014/1605-1606) Gazellerinde Deyimler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 38, ss. 163-202.

AYDEMİR, Yaşar (2009). http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-196580/ravzi-Divani.html (E.T.: 20.01.2019).

AYPAY, A. İrfan (1992). *Nahîfî Süleyman Efendi: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

BEYZADEOĞLU, Süreyya A. (2004). *Sünbülzâde Vehbî Lütfiyye (Metin Tespiti, Özet, Yorum ve Açıklamalar)*, İstanbul: MEB Yayınları.

BURMAOĞLU, Hamit Bilen (1983). *Lâmi'î Çelebi Divanı (Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni)*, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

ÇAKIR, Zehra Vildan (1998). *Hevâyî (Abdurrahman, Kuburi-zade) Divanı'nın Tenkidli Metni ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet; TANYERİ, M. Ali (1987). *Zâtî Divanı Edisyon Kritik ve Transkripsiyon, Gazeller Kısmı*, III, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ÇETİN, İsmail (1993). *Derzi-zâde Ulvî (Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Divanı'nın Tenkidli Metni)*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.

ÇIPAN, Mustafa (1991). *Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni,* C. 1-2, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

DELİCE, H. İbrahim (1995). *Niğdeli Muhibbi Gül ü Nevruz (İnceleme-Metin-Dizin), (2 cilt)*, Elazığ: Fırat Üniversitesi.

DEMİR, Hiclal (2017). http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-191378/lazikizade-feyzullah-nafiz--Divan.html (E.T.: 10.01.2019).

DEMİRKAZIK, H. İbrahim (2013). "El Arkası Yerde Deyimi ve Bu Deyimin Divan Şiirindeki Kullanımı", *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sayı: 8/4, ss. 617-633.

DOĞAN, Ramadan (2005). *Ahmedî-i Âmidî'nin Yusuf u Züleyhası (Metin ve İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

EDİRNELİ AHMED BÂDÎ EFENDİ (2004), *Armağan: Divan Şiirinde Atasözleri ve Deyimler*, (Haz.:Süreyya Ali Beyzadeoğlu, Müberra Gürgendereli, Fatih Günay), Harvard Üniversitesi.

EFLATUN, Muvaffak (2003). *Feyzî-i Kefevî Divanı: Tahlil-Metin*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

ELMACI, Betül (2016). *İstanbullu Eşref Divanı (Metin-İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

ERDOĞAN, Mustafa (2008). *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

ESİR, Hasan Ali http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-195825/lamii-celebi-ferhad-ile-sirin.html (E.T.: 10.01.2019).

ESKİMEN, Ayşe Derya (2008). *Mecdî Mehmed Efendi'nin Gazelleri* (Metin-İnceleme), Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

GIYNAŞ, Kamil Ali (2017). http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-194492/pervane-bey-mecmuasi.html (E.T.: 10.01.2019).

GÜNGÖR, Esra (2013). *Nûrî İbrahim Divanı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

İLGAR, Yusuf (1997). *Afyonkarahisarlı Şâir Ali Feyzi (Hayati, Eserleri, Edebî Kişiliği Ve Türkçe Divânı),* Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi

KASIR, Hasan (1990). *Sabrî Mehmed Şerîf Divanı (İnceleme- Karşılaştırmalı Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

KAYA, Bayram Ali (2011). "Atasözleri ve Deyimlerin Divan Şiirinde Kullanımı ile Divanların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6, ss. 11-54.

KAYA, Hasan (2018). *"Divan Şiirinde Kıl Kondurmamak Deyiminin Anlam Çerçevesi"*, Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör'e Armağan, (Ed: Üzeyir Aslan, Hakan Taş, Ömer Zülfe), Ankara: Yayınevi, ss. 495-508.

KAYA, Hasan (2018). "*Divan Şiirinde "İş Asmak" Deyimi Üzerine"*, HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature], Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı, Yıl: 4, ss. 231-243.

KAZAN, Şevkiye (2003). *Üsküdarlı Sırrî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divan'ı (Metin-İnceleme) ile Şerhü Medhi'n-Nebî*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

MENGİ, Mine (1995). *Mesîhî Divanı*, Ankara: AKM Yayınları.

OKMAK, Özgür (2008). *Ahmed Bâdî Divanı (Metin-İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.

OKUMUŞ, Sait (2007). *Nebzî Divanı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

ONAY, Ahmet Talat (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (Haz. Cemal Kurnaz), İstanbul: H Yayınları.

ÖZBEK, Ahmet (2000). *Câzim Divanı (Edisyonkritik-İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

PEKTAŞ, Muhittin (1998). *Sezâyî (Câbî Hasan Dede) Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

SARAÇBAŞI, M.Ertuğrul (2010), *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü II*, İstanbul: YKY Yayınları.

SELÇUK, Engin (2007). *Hasmî Divanı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

SEYHAN, Köksal (2002). *Livâyî Divanı (Metin - İnceleme)*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2017), *Osmanlı Şiiri Kılavuzu II*, İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi OSEDAM.

TAÇALAN, Nebahat Çalık (1998). *Tayyar (Mahmud) Paşa Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divan'ının Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.

TARLAN, Ali Nihad (1997). *Necâtî Beg Divanı*, İstanbul: MEB Yayınları.

TARLAN, Ali Nihat (1945). *Hayâlî Bey Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

TAŞAN, Cüneyt (2018). *Tâhirü'l-Mevlevî'nin 'Sünbülzâde Vehbî'nin Tannâne ve Tayyâre Kasîdeleri' Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

TOPÇU, Mümin (1997). *Divan-ı Rızâyî (Tenkitli Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.

ULUOCAK, Mustafa (1998). *Çeşmîzâde Reşîd Divanı (İnceleme ve Tenkitli Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi.

YAKAR, Halil İbrahim (2009). http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-204115/gelibolulu-suni-Divani.html (E.T.: 10.01.2019).

YAZAR, İlyas (2010). *Kânî Divanı Tenkidli Metin ve Tahlil*, İstanbul: Libra Kitap.

YENİKALE, Ahmet (2012). http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-196833/sunbulzade-vehbi-Divani.html (E.T.: 12.01.2019).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6d62ad8ee343.88825363 (E.T.: 12.01.2019).